

Araştırma Makalesi / Research Paper

İbrahim Paşı'nın "Şeytan Esirliğinde" Adlı Hikâyesi ve Sovyetler Birliği'nin Yeryüzünde Yarattığı Cehennem: Gulag Kampları

Neslihan KARAGÖZ*

Öz

Almanya'daki Nazi hükûmetinin 1933'ten itibaren siyasi muhaliflerini hapsedmek için kullandığı toplama kampları, milyonlarca insanı sistematik olarak öldürmek için tasarlanan yerlerdir. Sovyetler Birliği'nde özellikle Stalin hükûmeti tarafından cezalandırılan kişilerin gönderilmesi için oluşturulan Gulag sistemi, Nazi Almanya'sının toplama kamplarıyla benzer özellikler gösterir. "Yeryüzündeki cehennem" olarak tabir edilen Gulag kampları; Sovyetler Birliği'nde savaş esirleri, siyasi ve sıradan suçluların sürgüne gönderilerek ölüme terkedildiği çalışma kamplarıdır. Yüzlerce Türk aydını, çoğu zaman gerekçe gösterilmeden bu ölüm kamplarına gönderilerek ağır şartlar altında çalışmak zorunda bırakılmış ve birçoğu kamptayken zorlu koşullara dayanamayarak hayatını kaybetmiştir. Kırım'da 1944 yılında gerçekleştirilen etnik temizlikle halk geçersiz sebeplerle sürgüne gönderilirken aydın şahsiyetler "işgalci Nazi askerleriyle iş birliği yapma" gibi suçlamalarla "halk düşmanı" ilan edilerek Gulag çalışma ve esir kamplarına sürgün edilmiştir. Kırım Tatarı yazar İbrahim Paşı'nın 1998 yılında yayımlanan *Canlı Nişan* romanının sonunda yer verdiği "Şeytan Esirliğinde" adlı hikâyesinde bu toplama kampları ele alınarak dönemin karanlık panoraması çizilmektedir. Hikâyede, Sovyet rejiminin insanların hayatında açmış olduğu ve doldurulması imkânsız boşluklara, suçsuz olmasına rağmen rejim tarafından katledilen aydınların mücadelelerine değinilmiştir. Anlatıdaki önemli olgulardan birisi de

Geliş Tarihi/Date Applied: 15.10.2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 25.11.2024

Makalenin Künyesi: Karagöz, N. (2025). İbrahim Paşı'nın "Şeytan Esirliğinde" adlı hikâyesi ve Sovyetler Birliği'nin yeryüzünde yarattığı cehennem: Gulag kampları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 59, 53-82. <https://doi.org/10.24155/tdk.2025.247>

* Doktora öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, neslihankaragoz19@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9258-6576>

yazarın hayatındaki belirli dönem ve olayların esere yansıtılmasıdır. Bu çalışmada İbraim Paşı'nın "Şeytan Esirliğinde" adlı hikâyesi yazar-eser ilişkisi açısından ele alınarak incelenmiş, eser içerisinde tarihe kaynaklık eden ve bahsedilen dönemleri aydınlatan önemli olgular çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatar edebiyatı, İbraim Paşı, Sovyetler Birliği, toplama kampları, Sovyet Gulag sistemi

İbraim Pashi's Story "Şeytan Esirliğinde" and the Hell Created by The Soviet Union on the Earth: Gulag Camps

Abstract

The concentration camps used by the Nazi government in Germany to imprison political opponents since 1933 were places designed to systematically murder millions of people. The Gulag system had similar characteristics to the concentration camps of the Nazi Germany. The Gulag camps, described as "hell on the earth", were labor camps in the Soviet Union where prisoners of war, political and ordinary criminals were exiled and left to die, and all prisoners were forced to work. Hundreds of Turkish intellectuals were sent to these camps, often without justification, and forced to work under harsh conditions and many of them lost their lives. In Crimea, in 1944, many people were exiled for invalid reasons, while intellectual figures were declared "public enemies" and exiled to these labor and prison camps. Crimean Tatar writer İbraim Pashi draws the dark panorama of the period by examining these concentration camps in his story "Şeytan Esirliğinde". In the story, the gaps that the Soviet regime created in people's lives and that were impossible to compensate, and the struggles of the intellectuals who were lost in this cause are mentioned. One of the important facts in the story is the reflection of certain periods and events in the author's life. In this study, İbraim Pashi's story "Şeytan Esirliğinde" is examined in terms of the author-work relationship, and important facts that are a source for history and shed light on the mentioned periods are analyzed in the work.

Keywords: Crimean Tatar literature, İbraim Pashi, Soviet Union, concentration camps, The Soviet Gulag system

Edebiyat, toplumsal ve tarihî olayların bir aynasıdır. Düşüncelerin geniş kitlelere ulaşmasına imkân sağlayan edebiyat, tarihte farklı yönetimler tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve çoğu zaman sansüre uğramıştır. Türk dünyasında Sovyetler Birliği zamanında, özellikle Stalin döneminde uygulanan sansürler, sürgünler ve tasfiyeler dikkat çekici boyuttadır. Repressiya olarak adlandırılan 1937-1938 yıllarında Türk aydınları düşüncelerinden ve yazdıklarından dolayı yargılanarak sebepsiz suçlamalarla kurşuna dizilmiştir. Tutuklanan aydınlar sürgüne gönderildikleri yerlerdeki Gulag kamplarında ağır şartlar altında çalıştırılarak ölüme terkedilmişlerdir (Karagöz, 2022, s. 9). Sovyetler Birliği uzun süreli çatışmalar, savaşlar, isyan ve başkaldırıları sonucu kurulmuştur. Ülkedeki farklı etnik kökenlere

sahip vatandaşların hepsi uzun süre baskı ve korku altında yönetilmişlerdir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin hoşlanmayacağı bir eylemde bulunma ve bir çalışma kampında mahkûm olma, hatta kurşuna dizilme korkusu esaretinde yaşayan vatandaşların paranoya derecesine varan korkularının oldukça gerçekçi ve haklı sebepleri vardır.

Sosyalizmi bir devlet rejimi olarak ilk kez uygulayan Sovyetler Birliği, kendisine tabi olan bütün cumhuriyetlerde hüküm sürebilmek ve bu cumhuriyetlerin vatandaşlarının isyan ve başkaldırılarını önleyebilmek için çeşitli önlemler almayı hedeflemiştir. Bu önlemlerden ilki, devrimi desteklemeyenler üzerinde korku ve baskı kurmak olmuştur. Sovyetler Birliği'nin henüz ilk yıllarında Lenin'in yönetiminde milyonlarca insan cezalandırılmıştır. 16 Ekim 1922'te Komünist Partisi Merkez Komitesi, mahkeme kararına gerek olmadan devrime karşı olanların tutuklanarak kurşuna dizilmesine olanak sağlayan bir karar yayımlamıştır. Bu kararla milyonlarca insan asılsız iddialarla öldürülmüştür (Buran, 2020, s. 254). Devrimin ilk yıllarında Türkistan coğrafyasının Rus hâkimiyetinde bulunduğu bu dönemde "Sovyetleştirme" uygulamaları çerçevesinde bir yıl kadar kısa bir sürede yalnızca Azerbaycan'da 50.000 kişi öldürülmüştür (Gasımov, 1999, s. 78). Bu dönemde özellikle Gulag kamplarında esirlere yaşatılan eziyetlerin halk arasında bilinmesi ve "halk düşmanı" damgasıyla kurşunlanarak öldürülenlerin sayısının günden güne artması korkuları beslemiştir.

Kırım'ın sahip olduğu coğrafya, Rusya için büyük bir siyasi tarihî öneme sahiptir. Bu sebeple Kırım'da uygulanan Repressiya, yalnızca Sovyet dönemini kapsamaz. 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan itibaren Rus baskısıyla karşı karşıya kalan Kırım, 19 Nisan 1783'te II. Katerina'nın yayımladığı bir manifestoyla Rusya İmparatorluğu'na ilhak edilir. Bu tarihten itibaren Kırım'ın yerli halkı farklı şekillerde uygulanan siyasi ve sosyal Repressiya faaliyetlerine maruz bırakılır. 1937-1938 yıllarında Stalin döneminde gerçekleşen Repressiya sürecinde de Kırım'da yerli halka karşı uygulanan acımasız uygulamalar dikkat çeker. Kırım'da istikrarlı bir şekilde uygulanan Ruslaştırma faaliyetleri aile bağlarını ve yapısını, kültürel değerleri, dinî ve millî inanışları kökten bozar. Sovyetler döneminde Ruslaştırma faaliyetlerine direnen ailelere şiddet uygulanır. Binlerce Kırım Tatarı köylüsü NKVD organları tarafından yakalanarak zindanlara atılır. Repressiya döneminde tutuklananların büyük bir kısmı geri dönemez. Bu süreçte Kırım Tatarı aydınları kıyıma uğratılırken Kırım Tatarlarının bütün insani hakları ellerinden alınarak hürriyetleri yok edilir (Yüksel, 2023, s. 481-527; Karagöz, 2022, s. 4). Bu baskı ve yok etmenin gelişmesindeki en önemli etken, Rusya'nın Kırım üzerindeki politikasıdır. Yüzyıllar süren mücadelelerle Kırım etnik olarak Slavlaştırılmaya

çalışılmıştır. Bu sebeple kültürel bellek ve ona ait olan her eser, yapı ve yer adları yok edilerek yerine Rusça yer adları ve eserler konulmuştur. Çarlık döneminde toplumsal bellekle bezenen kütüphanelerin tahrip edilmesi ve eserlerin ortadan kaldırılmasıyla başlayan Ruslaştırma faaliyetleri, Sovyetler Birliği zamanında yok edilen eserlerin yerine sosyalist ideolojiyle yeniden üretilen eserlerin konulmasıyla devam etmiştir. Bu dönemde edebiyat etkin bir silah olarak kullanılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında edebiyata önemli bir rol atfedilmiştir. Yeni kurulan sosyalist devletin sistemini kabul ettirmesi ve yeni ideolojisini tanıtarak benimsetmeye çalışması, edebiyatla hız kazanmıştır. 1917 Ekim Devrimi'yle birlikte Sovyetler Birliği'nde yaşayan bütün vatandaşlara ideolojik terbiye vermeyi hedefleyen yönetim, edebiyatı en önemli eğitim aracı olarak kullanmıştır (Karakaş, 2012, s. 212). Edebî eserlerde geçmişi çağrıştıran, tarihle övünülen, milli kimlikle bağlantılı olan her kelime engellenmiş, metinler kontrol altına alınmış ve yazarlara reçete verilerek eser üretmeleri beklenmiştir. Bunun sebebi, Sovyetler Birliği'ne tabi cumhuriyetler içerisinde yaşayan farklı milletlerin insanlarından yeni bir kimlik inşa ederek "homosovyeticus" adı verilen Sovyet tipi insanlar oluşturmaktır. Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından dil, din, tarih ve kültürel değerleri yücelten bütün eserlere karşı büyük bir savaş başlatılmıştır. Türkçe, Arapça ve Farsça yazılmış eserler yasaklanarak Rus dili dışında kaleme alınmış bütün eserler yok edilmiştir (Buran, 2020, s. 255; Gasımov, 1997, s. 7). Kırım Tatarı yazarlarının eserleri, diğer Türk milletlerinde olduğu gibi, uzun yıllar sansüre uğrayarak engellenmiş ve hatta yok edilmiştir. Kırım Tatar edebiyatında eserlerin yok edilmesinde özellikle 1944 yılında gerçekleşen sürgün ve etnik temizlik hadisesinin büyük etkisi bulunmaktadır. Bu sürgün hadisesine tanık olan Kırım Tatarı edipleri, sonraki yıllarda edebiyatlarını yeniden inşa edecek eserlerinde sürgün hadisesini ve beraberinde getirdiği yıkımı işlemişlerdir. İbrahim Paşı de Kırım Tatar edebiyatında sürgün hadisesine tanık olmuş ve Sovyetler Birliği'nin Gulag kamplarında esir tutulmuş ediplerden birisidir.

İbrahim Paşı, 20 Kasım 1918 tarihinde Kırım'da Aluşta'nın Tuvak köyünde işçi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 1939 yılında Aluşta'da orta mektep eğitimini bitirmiş ve daha sonra Akmescit'teki Kırım Pedogoji Enstitüsü Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı bölümüne girmiştir. Yazar, 1970 senesinde yayımlanan *Çeçek ve Kan* adlı kitabında hikâyelerini toplamıştır. Yazarın daha sonra yayımlanan eserleri şu şekildedir: *Yürek Emirinen* (1975), *Yıldızlı Geceler* (1978), *Bir Afta* (1983), *Altın Boyalar* (1988), *Üzülgen Zincir* (1988), *Canlı Nişan* (1998). SSCB Yazarlar Birliği ve Ukrayna Yazarlar Birliğine kabul edilen İbrahim Paşı, 1993 senesinde

Kırım'a dönerek Akmescit'e yerleşmiş ve 13 Haziran 2008'de burada vefat etmiştir (Özer, 2018, s. 12-14). Yazar; İkinci Dünya Savaşı, 1944 Kırım Tatar sürgünü ve dönemin en karanlık ve acımasız gerçekliklerinden biri olan Gulag sistemine şahit olmuştur. Bu tarihî ve toplumsal hadiseler yazarın sanatını da etkilemiştir.

İbraim Paşı, 1944'ün Nisan ayının başlarında Emek Ordusu'na¹ gönderilmiştir. Bu sebeple 1944 Kırım sürgününde Kemerovo bölgesinin Belovo şehrindeki çalışma kampında bulunmaktadır. 18 Mayıs'ta Kırım'da yaşanan sürgünün haberini bu kampta almıştır. Paşı, daha sonra Özbekistan'ın başkenti Taşkent'e sürgün edilmiş ve sürgünde inşaat işlerinde, elektrikçi, tesisatçı ve montajcı olarak çalışmıştır (Къубедин Усеинович, 2018, s. 183). Eserlerinde sürgün, Repressiya, Sosyalist realizm, Kırım'a dönme gibi konulara değinen yazar genellikle işçilere ve onların yaşam şartlarına yer vermiştir.

Kırım Tatar edebiyatında bir nesirci olarak tanınan İbraim Paşı'nın "Şeytan Esirliğinde" adlı hikâyesi Gulag kamplarını konu edinen bir eserdir. Eserde Cafer'in on yıl boyunca bu çalışma kamplarından birinde çektiği işkenceler sebebiyle ruhunun ve geriye kalan hayatının yok edilmesi anlatılır. Yazar, Sovyet rejimini ve Gulag kamplarında esir olmayı şeytanın esareti altında bulunma durumuyla eş tutarak hikâyeye adını bu doğrultuda vermiştir. Dolayısıyla anlatıda en dikkat çeken unsur "lagerler", yani Sovyet çalışma kamplarıdır. Bu kamplar daha sonra "Gulag" adıyla sistemleştirilmiştir. Sovyet Gulag sistemi ve burada zorlu hayat koşulları altında çalıştırılan tutukluların yaşadıkları, birçok esere konu olmuştur.

Sovyetler Birliği'nde Gulag Sistemi

Hikâyenin ana unsurunu oluşturan Gulag kampları, Rusça "Главное управление исправительно-трудовых лагерей" ifadesinin kısaltmasıdır. Sovyetler birliğindeki esir ve çalışma kamplarını ifade eden kelime, Türkçede "İslah ve Çalışma Kampları Genel İdaresi" anlamını karşılar (Gürsoy, 2018, s. 19). Gulag sistemi, bünyesinde farklı esir ve çalışma kampları bulunduran bir idaredir. Bu kamplar Rusça "lager" olarak adlandırılır. Lagerlerin idaresi Gulag dairesine bağlıdır. Sovyetler Birliği'nde bu kamplar 1918 yılından itibaren varlık göstermeye başlamıştır. 1931-1932 yıllarına gelindiğinde esir ve çalışma kamplarının sayısının 2 milyona

¹ Rusça "Трудармия" kavramının karşılığı olan Emek Ordusu, Sovyetler Birliği döneminde oluşturulan işçi ordusudur. Emek Ordusu, Kırım'da ordudan terhis edilen sağlıklı erkeklerin, kalan askerlik süreleri dikkate alınarak sürgüne yollandıkları ve karın tokluğuna ağır işlerde çalıştırıldıkları işçi taburlarıdır. Emek Ordusu'na gönderilen çeşitli yaştaki erkekler, 1946-1947 yılları arasında gönderildikleri taburlardan dönmüştür (Tanatar, 2017).

ulaştığı bilinirken bu sayı 1933-1935 yıllarında 5 milyona çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bu kamplarda bulunan mahkûmlardan Alman ordusuna karşı savaşmaları için bir "Cezalılar Ordusu" kurulmuştur. Cepheye sürülen mahkûmlar dışında esir ve çalışma kamplarında bulunan her mahkûm, çalışmaya mecbur bırakılmıştır (Hablemitoğlu, 2004, s. 35-46). Gulag kampları, ağır çalışma şartlarına sahip olan ve kişilerin âdeta işkence görmeleri için gönderildiği kamplardır. Burada esir edilen kişiler açlık, işkence ve sağlık sorunlarıyla mücadele ederek yaşam savaşını vermişlerdir.

Sovyetler Birliği'nde toplama kamplarında çok sayıda suç sayılamayacak nedenlerle mahkûm edilmiş insan mevcuttu. Kamplara gönderilen kişiler arasında siyasi ve entelektüel suçluların dışında halktan kolaylıkla suçlanabilen kimseler de bulunmaktadır. Sovyetler Birliği'nde 1930'dan itibaren halk, çeşitli bahanelerle tutuklanarak sürgüne gönderilmiş veya "halk düşmanı" oldukları şüphesiyle hemen yakalandıkları yerde vurulmuşlardır. 1930-1933 yılları arasında iki milyondan fazla köylü Sibiry'a sürgün edilmiş ve binlerce insan Gulag kamplarına gönderilmiştir. Milyonlarca masum insan bu kamplarda hapsedilmiş ve en az beş, en fazla yirmi yıl olmak üzere ağır işlerde çalışma cezasına çarptırılmıştır. Bu dönemde kamplardaki insani koşullar da oldukça kötü durumdadır. Kamplarda yiyecek ve su, çok küçük miktarlarda dağıtılmıştır. Tutuklular açık havada, madenlerde ve kurak bölgelerde yeterli giysi, araç, barınak, yiyecek ve hatta temiz su olmadan çalıştırılmıştır. Genel hijyenik koşulların eksikliği, dizanteriye ve ölümcül olan diğer hastalıklara yol açmıştır. Kamplardaki çok fazla insan açlık, hastalık, şiddet ve soğuktan acı çekerek ölmüştür. Bu yıllarda Sovyet Gulag kamplarındaki toplam tutuklu sayısının Alman Nazi toplama kamplarından daha fazla olduğu bilinmektedir (Hosford, D. ve ark., 2006, s. 3-21).

Gulag kamplarındaki öncelikli amaç, insanların çalışmasını sağlamak olmuştur. Kamplarda esir tutulan insanların çalışma yükünün ağırlığı, yöneticilerin onları birer "mal varlığı" olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Sovyet hükûmeti, kapitalist endüstrinin oluşumunda üretimi sağlama hedefini mahkûmlara uyguladığı iş yüküyle sağlamayı amaçlamıştır. Özgürlüklerinden mahrum bırakılarak çok ağır şartlar altında çalışan mahkûmlar, bu kamplarda uğradıkları baskılar ve insan dışı muamelelerle fiziksel ve ruhsal olarak dönüştürülmüştür (Demirci, 2021, s. 243). Esirlerin psikolojisinde sarsıcı etkiler yaratan bu kamplar, hem kendilerinin hem de ailelerinin hayatlarında derin izler bırakmış ve kamp sonrası yaşamlarında da sürecek mücadeleler başlatmıştır.

Yapılan yargılamaların en acımasız yanlarından birisi de "halk düşmanı" olarak tutuklanan suçluların ailelerinin de kendileri gibi aynı suçtan yargılanması ve hapis cezasına mahkûm edilmesidir. Stalin'in terörünün

kurbanlarından olan Özbek şair Batu ve ailesinin yaşadıkları, buna örnek verilebilir. Özbek şair Batu, sanatının ilk yıllarında yazdığı eserler sebebiyle “milletçilik” yapmakla suçlanmıştır. Şairin tutuklanmasına haklı bir sebep bulmak maksadıyla yazmış olduğu eserler ve yapmış olduğu işler irdelenmiştir. Batu, 31 Mart 1933’te ilk olarak ölüm cezasına çarptırılmış fakat bu ceza değiştirilerek ahlak düzeltme ve mihnet kamplarında on yıl çalışmaya çevrilmiştir. 1937’de mahkemeye çıkarılmış ve 9 Mayıs 1938’de Sovyet Yüksek Mahkemesi kararıyla ölüm cezasına çarptırılmıştır. Fakat Batu öldükten sonra da baskılar kesilmemiş, daha çok ailesi üzerinden devam etmiştir. Batu’nun ölümünden sonra eşi ve çocukları “halk düşmanının yakını” olmalarından dolayı ötekileştirilmiştir. Batu’nun oğlu Erkli ve kızı Naime, “halk düşmanının çocukları” olarak damgalanmış ve eğitim hayatlarına devam edememişlerdir. Moskovo’da eğitim gördüğü yıllarda Batu’yla tanışıp evlenen Valentina Petrovna Vasileva, etnik kökeni Rus olmasına rağmen on yıldan fazla hapisane ve kamp esaretine maruz kalmıştır. Yıllarca işkence gördüğü Sibiry kamplarından geri döndüğünde oğlu Erkli, görünüşünden dolayı annesi Valentina’yı tanımakta güçlük çekmiştir. Repressiya yılları olan 1937-1938 döneminde milyonlarca suçsuz insan gibi ölüm kamplarına gönderilen Özbek şair Osman Nasır da beş yıllık sürgün hayatından sonra Sibiry kamplarında çektiği işkenceler sonunda ölmüştür. “Özbekistan’ın Puşkin’i” olarak tanınan genç şairin kabrinin nerede olduğu bilinmemektedir (Bargan, 2006, s. 29-43). Türk dünyası ve Sovyet coğrafyasında yaşayan bütün etnik kökenden ailelerin yıllarca süren kamp hayatından sonra benzer durumları yaşadığı, bilinen bir gerçektir. Kamptan çıkmayı başaramayan mahkûmların büyük çoğunluğu, ailelerine kavuşmadan esaret altında can vermişlerdir.

Sovyetler Birliği’nde sayısı 500 dolayında olan esir kamplarında ceza süresi dolmadan çeşitli sebeplerden hayatını kaybeden mahkûmların sayısı dikkat çekicidir. Gulag kamplarında çalışma şartlarından veya diğer etkenlerden hayatlarını kaybedenlerin sayısını tam olarak hesaplamak oldukça güçtür. 1917-1947 yılları arasında yaklaşık 21 milyon kişinin hayatını yitirdiği bilinirken kamplardaki ölümlerin toplam sayısının sadece Stalin döneminde 2 milyon ila 3 milyon arasında olduğu bilinmektedir. Stalin’in iktidarının sonu olan 1953 yılı rakamlarına göre bu kamplarda 2.760.000 kişinin tutuklu olduğu kaydedilmiştir (Rees, 2021, s. 586; Buran, 2023, s. 23). Araştırmacılar, Gulag kamplarında hayatlarını kaybeden insan sayısının Nazi Almanyası’nın toplama kamplarında hayatını kaybeden mahkûmlardan daha fazla olduğunu düşünmektedir. Fakat dönemin şartlarında yapılan sayımların eksikliği veya dönemin hükûmetleri tarafından gizli tutulan veya yok edilen belgeler, bu sayıların net bir şekilde ortaya konmasını engellemektedir.

Stalin sonrası dönemde 1956 yılında meydana gelen tutuklu sayısının azalma, Stalinist sistemin temellerini çatlatarak Gulag sisteminin sonunu hazırlamıştır. Nikita Kruşçev döneminde kaldırılan Gulag sisteminin Mihail Gorbaçov döneminde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler sonucunda yeniden kurulma olasılığı neredeyse kalmamıştır. Fakat Stalin döneminde Gulag kamplarını dağıtmak, Stalinist sistemin sonu anlamına gelmekteydi. Böyle bir adım atamayacağını bilen Stalin, kendi varlığının devamını kampların varlığında toplumun tamamen ve totaliter bir rejim altında kontrol edilmesine bağlamıştır. Sovyet halkıysa hayatta kalmak için Stalin'e itaat etmek zorunda olduklarına inanmıştır. Ülkedeki herkes, Stalin'in kendisi de dâhil, sistemin tutsağı olmuştur. 1948'de "Tüm Rusya büyük bir toplama kampı." sözlerini içeren "Vorkuta" adlı bir hapisane şarkısında ülkenin durumu şu şekilde ifade edilmiştir (Jakobson, 2014, s. 144):

Пишет сыночку мать:
"Сыночек мой родной,
Ведь и Россия вся –
Это концлагерь большой."

Anne oğluna şöyle yazıyor:
"Sevgili oğlum,
Ne de olsa tüm Rusya
Büyük bir toplama kampı."

Şarkı ve ağıtlara konu olan toplama kampları edebiyatta da büyük ilgi uyandırmıştır. Fakat Sovyetler Birliği'nde güçlü bir etkisi olan edebiyatın Komünist Partisi Merkez Komitesinin yönetimi ve kontrolünde bulunmasından dolayı konunun edebî eserler içerisinde yer bulması daha güç olmuştur. Bu noktada Sovyetler Birliği döneminde hükûmetin edebiyatı hangi amaçlarla ve uygulamalarla kontrolü altına aldığını anlamak önemlidir.

Sovyetler Birliği Döneminde Edebiyatın Genel Özellikleri

Sovyetler Birliği'nde halkı güdümü altında tutmak ve vatandaşların düşünce biçimini istediği şekle sokmak isteyen Komünist Partisi Merkez Komitesinin, prensiplerini belirlediği Sovyet edebiyatı toplumun kontrolünü sağlamada kullanılan en etkili silah olmuştur. Lenin-Stalin partisinin idealleriyle terbiye edilecek bir Sovyet halkı oluşturma vazifesi yüklenen edebiyat, bu dönemde en genel ifadeyle bir propaganda edebiyatıdır. Edebiyat Ruslaştırma politikasına alet edilerek farklı milletlerden bir "Sovyet halkı", farklı zihniyetlerden bir "Sovyet zihniyeti" ve farklı kültürlerden Rus kültürünü temel alan bir "Sovyet kültürü" oluşturulması hedeflenmiştir. Edebiyatın partiye alakası olması gerektiğini savunan Lenin, "Kahrolsun partiye mensup olmayan yazarlar! Kahrolsun gayriinsani yazarlar! Edebiyatın, proletaryanın mutlak bir parçası olması şarttır..." sözleriyle edebiyata yüklenen vazifeyi açıklamaktadır (Karakaş, 2012, s. 212-220). Bu dönemde edebiyatta sosyalizm güzellemesi yapan ve diğer değerleri

küçümseyen bütün eserler yüksek edebî değere sahip eserler sayılmıştır. Sosyalizmi benimsemeyen kimseleri tanımlamak için “devrim karşıtı”, “halk düşmanı”, “burjuva milliyetçi”, “kaçak” vb. terimler kullanılmaya başlanmıştır (Gasimov, 1999, s. 158). Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin aldığı kararlar doğrultusunda edebî eserlerin, muhtevalarıyla “homosovyetikus” fikrine ne ölçüde hizmet ettiği veya etmediği yakından takip edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte Sovyet yaşamı ve sosyalizmi yücelten edebî eserler ödüllendirilirken Sovyet ideolojisine dair herhangi bir durumu kötü gösteren her eser ve yazar cezalandırılmıştır.

Bu dönemde Sovyetler Birliği’nde en etkili sanat akımı olan “sosyalist realizm” anlayışını Karl Marks, Friedrich Engels ve daha sonra Vladimir Lenin’in ilaveleriyle oluşan Marksist eleştiricilerin dayandıkları temel ilkeler oluşturmaktadır. Stalin döneminde parti, sanat anlayışını kendi denetimi altına alarak “toplumcu gerçekçilik” adı verilen sanat anlayışının doğmasına yol açmıştır. Toplumcu gerçekçilik anlayışında sanatın ne olduğundan çok ne olması gerektiği sorusuna odaklanılmıştır. Sovyet edebiyatını oluşturacak bu sanat anlayışlarıyla verilen her eserde olumlu kahramanlar yaratılması istenmiştir. Fakat planlanmış bir geleceğin adamları olacak bu olumlu kahramanlardan ütöpik özellikler taşımalarından ziyade gerçekçi insani özellikler taşımaları ve okurda saygı uyandıracak örnekler olmaları beklenmiştir (Moran, 2020, s. 53-61). İkinci Dünya Savaşı döneminde farklı etnik kökenden yazarların eserlerinde millî duyguları güçlendirecek tarihî olay ve şahsiyetlere değinilmesine izin verilmiştir. Fakat savaş dönemi bittikten sonra millî konuları işleyen yazarlar belirlenerek tasfiye edilmiştir. Sovyet edebiyatı döneminde savaş gibi özel durumlar dışında esere yerleştirilen karakterler daha çok “Sovyet kahramanı” olarak dikkat çekmektedir.

Sosyalist realist romanlarda başkışı daha çok “homosovyetikus” özellikleri taşımaktadır. Eserlerde bu karakterler cesur, mert, doğruyu savunan, adalet için savaşan, genellikle Rus asıllı ve Rus okullarında bir devrimci olarak yetişmiş öğretmen, hemşire, kondüktör vb. meslek sahibi bir kişi olarak yer almıştır. Devrimci başkışı ve onun yenilikçi sosyalist fikirleriyle çatışma unsuru oluşturan karşıt karakterler genellikle bir molla, din adamı veya gelenekçi bir karakter olarak okuyucuya sunulmuştur. Anlatılarda karşıt karakter gerici düşüncüyü temsil eder ve başkışıyla bir mücadeleye girer. Rus asıllı bir yan karakterin başkışiyi düştüğü zor durumdan kurtarmasıyla anlatı tamamlanır. Bu sanat anlayışıyla kaleme alınan romanlara Türkmen yazar Berdi Kerbabayev’in *Ayğutlı Ādim* (Kararlı Adım) eseri örnek gösterilebilir. Romanda olumlu (devrimci), olumsuz (halk düşmanı) ve yardımcı (Rus) karakterlere yer verilir. Romanda Birinci Dünya Savaşı

yıllarında Türkmen köylerinde yaşanan ekonomik nedenli ayaklanmaların Çarlık yönetimi tarafından bastırılması ve nihayetinde Rus devriminin gerçekleşmesi anlatılır. Romanın kahramanlarından Artık ve Aşır, ikisi dürrüst arkadaşlardır. Ayaklanma sonrası Aşır Bolşeviklerin tarafında yer alırken Artık, Bolşeviklere karşı olan Eziz Han'ın tarafında mücadele eder. Romanda önemli olan nokta tarihî bir şahsiyeti temsil eden Türkmen hanı Eziz Han'ın yazara yapılan baskılar sonucu değiştirilerek kötülenmiş ve gerçekleri yansıtmayacak şekilde aktarılmış olmasıdır. Roman, 1917 Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesi ve sosyalist rejimin başlamasıyla sona erer. İdeoloji romanları içinde değerlendirilebilecek olan eser, ilk baskısından sonra yapılan değişiklikler sonucunda Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulunun kararıyla "Stalin Devlet Ödülü"nü almıştır (Sarıkaya, 2006, s.7-9).

Sovyetler Birliği'nde oldukça dikkat çeken bir diğer durum yalnızca eseri ortaya koyan yazarların değil, bu yazarların edebî eserlerinde yarattıkları karakterlerin de suçlanarak yargılaması ve cezalandırılmasıdır. Sovyetler Birliği'nde 1920'li yılların başlarında ideolojik bir propaganda yöntemi olarak eserlerdeki belirli toplumsal değerleri temsil eden tipler "edebî mahkeme"lerde yargılanmaya başlanmıştır. Genellikle şehrin en büyük ve en görkemli salonlarında kalabalık bir izleyici kitlesi önünde yapılan bu uygulama yalnızca edebiyatta değil, sanatın hemen her alanında uygulanmıştır. Bu yargılamalar sonunda kurmaca tipler kimi zaman suçsuz bulunsa da genellikle "burjuva-milliyetçi, kapitalist" gibi fikirlerin temsilcileri kabul edilerek literatürden men edilmiştir (Buran, 2020, s. 256-257). Bu durumun somut örneklerinden birisi, Hüseyin Cavid'in *Şeyda* adlı piyesinde yer alan Gara Musa tipinin 25 Aralık 1924'te edebî mahkemelerde eserdeki geleneksel hayat ve değerleri üzerinden yargılanmasıdır (Buran, 2010b, s. 11). Bu duruma örnek olarak yine Azerbaycanlı şair ve yazar Cafer Cabbarlı'nın *Od Gelini* adlı eserinin içerisinde yer alan tiplerin 25 Nisan 1928 tarihinde edebî mahkemede yargılanacağı haberi verilmiştir. Cafer Cabbarlı'nın *Aydın* piyesinin "Gültekin" adlı karakteri hakkındaysa ailesinden gelen "burjuvazist ruh ve terbiyeyi" değiştiremeyip eşinin itibarını kötü gösterdiği, eşini aldattığı gerekçesiyle haysiyet ve şerefini koruyamadığı, kadınlık onurunu kaybettiği, kötü bir ahlaka sahip olduğu için eşi Aydın'ın felaketine yol açtığı gibi suçlamalarda bulunulmuştur (Gasımov, 1998, s. 41-45). Yazarların üzerinde artan baskı ve sebep olduğu korku yalnızca sosyalist realizm uğruna eser üretme kaygısını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde edebiyat, edebî değeri arka plana atılan eserler ve ideolojik konulardan oluşmaktadır.

Sovyetler Birliği döneminde edebiyatın şekillenmesinde büyük rol oynayan ve edebî eserleri hükmü altına alan Komünist Partisi Merkez

Komitesinin istekleri dışında eser yayımlamak suç olarak kabul edilmiş ve ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Böylesine katı kuralların hüküm sürdüğü bir dönemde toplumsal korku ve zulümlerin eserlere yansıtılması neredeyse imkânsız kılınmıştır. Edebî eserlerde Sovyet yönetimini kötüleyecek herhangi bir olayın sembolik düzlemde konu edinilmesi dahi oldukça zordur. Özellikle Sovyet ideolojisini ve yönetimini kötü göstereceği düşüncesiyle kamplarda yaşanan olayların dünyaya duyurulması yasaklanmıştır. Yazar veya gazetecilerin basın organlarında kamp gerçeklerini anlatmaları engellenmiştir. Gazeteci Ekaterine Kuznetsova, Kazakistan'da bulunan KarLAG esir kampından çıkan mahkûmların bir gizlilik belgesi imzaladıklarını söylemiştir. Bu belgede kampta yaşananlara dair her şeyin sır olarak kalması için hayatlarının gelecek 25 yılı içinde yazılı veya sözlü olarak bilgi verilmesinin yasaklandığı ve bu anlaşmaya uyulmadığı takdirde mahkûmların yeniden yargılanacaklarına dair maddeler bulunmaktadır (Dilek, 2019, s. 36). Tüm baskı ve tehditlere rağmen dönemin en karanlık olaylarının yaşandığı Gulag kampları Sovyetler Birliği döneminde edebî eserlere yansımaya başarmış, Birlik dağıldıktan sonraysa özgür bir ifade ortamında tüm çıplaklığıyla insanlığa aktarılmıştır.

Gulag Sistemi ve Toplama Kamplarının Edebiyattaki Yansımaları

Gulag kampları pek çok araştırmacı tarafından makale, dergi, gazete ve kitapta incelenmiştir. Bu kamplarda yaşanan trajediler edebî eserlere konu olmuştur. Yahudi kökenli Ukraynalı yazar Vasili Grossman'ın 1952-1959 yılları arasında kaleme aldığı *Yaşam ve Yazgı* adlı eserinde Sovyet çalışma kampları ve Nazi toplama kampları yer almaktadır. Stalingrad muharebeleri sırasında yaşananların anlatıldığı eserde ıslah ve çalışma kampları olarak Nazi toplama kampları ve Gulag kampları dikkat çeker. Romanda Binbaşı Yeršov, Nazi Toplama Kamplarına esir düşmüştür. Yeršov'un ailesi ise Sibiry'a'daki Sovyet ıslah ve çalışma kampları olan Gulag kamplarında bulunmaktadır. Roman karakterlerinden Grossman, Sovyetler Birliği'nin ıslah ve çalışma kamplarında insanların başına gelen kötülüklerin hepsinin Stalin'in emriyle gerçekleştiğini ve dolayısıyla Sibiry'a'da yaşanan dramın sorumlusunun Stalin olduğunu söyler (Çelik ve Turan, 2019, s. 653-658). Yazar, bir diğer eseri *Her Şey Geçip Gider*'de de Rus kamplarını anlatmaktadır. Grossman bu eserinde kendi yaşamışlıklarını ve tanık olduğu kamp olaylarını yazmıştır.

Sovyet dönemi yazarlarından Varlam Şalamov da tıpkı Grossman gibi, *Kolima Öyküleri* adlı eserinde çalışma kampında yaşadıklarını ve tanık olduklarını anlatmaktadır. Alman yazar Margarete Buber-Neumann'ın *İki Diktatörlük Altında-Stalin ve Hitler'in Mahkûmu* adlı eserindeyse hem Sovyet Gulag kamplarında hem de Alman Nazi toplama kamplarında

tanık olduklarını anlatmaktadır. Yazar, Alman kamplarında esir düşmüş ve Sibiry'a'da bulunan Karaganda kamplarında çok ağır koşullarda çalışmak zorunda kalmıştır. Kazakistan'ın Karaganda bölgesinde bulunan bu kamplardaki mahkûmların büyük çoğunluğu, savaşta esir düşen Almanlar ve "halk düşmanı" olarak suçlanan Sovyet vatandaşlarından oluşmaktadır. Bu mahkûmların eşleri ve çocukları da toplanarak Astana yakınlarında bulunan ALJIR² toplama kampına gönderilmiştir. Bu kamplara gönderilen kadınlar ve çocukları ağır şartlar altında çalıştırılmakla kalmamış aynı zamanda insanlık dışı muamelelere maruz bırakılmışlardır. Kampta doğum yapan kadınların çocuklarının bir kısmı Sovyet ideolojisiyle yetiştirilmek üzere annelerinden ayrılmış ve yetimhanelere gönderilmiştir.

Sovyet edebiyatında Rus yazar Aleksandr Soljenitsin'in *İvan Denisoviç'in Yaşamında Bir Gün* adlı romanında Gulag kamplarından bahsedilmektedir. Romanda İvan Denisoviç'in bir casus olduğu gerekçesiyle "devlet suçlusu" ilan edilerek kendisi gibi milyonlarca Sovyet insanının esir olduğu Stalin kamplarından birinde suçsuz yere mahkûm edilmesi anlatılır. Yazarın kendisinin bu kamplardan birine gönderilmiş olmasından dolayı eser otobiyografik özellik taşır (Özakın, 2019, s. 435). Soljenitsin, rejim karşıtı bir yazar olarak tanınmaktadır. Bunu sebebi ise İkinci Dünya Savaşı yıllarında orduda görev alırken yazdığı mektuplarda Stalin'i eleştirmesidir. Mektuplardaki eleştirilerinin ardından tutuklanarak önce Moskova'daki bir hapishaneye oradan da Kazakistan'daki bir kampa gönderilmiştir. Yazarın en bilinen eserlerinden biri olan *Gulag Takımadaları*, yurt dışında yayımlanınca 1974'te Sovyet vatandaşlığından çıkarılarak sınır dışı edilmiştir fakat Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılında Gorbaçov tarafından bu karar kaldırılmıştır (Zileli, 2021, s. 122-123).

Amerikan yazar Ruta Sepetys'in İkinci Dünya Savaşı ve Stalin yönetiminin zorlu yıllarının panoramasını çizdiği ilk romanı *Gri Gölgeler*

Arasında'da annesi ve kardeşiyle Sibiry'a'ya sürgün edilerek çalışma kampına götürülen 15 yaşındaki Lina Vilkas ve onun babasına kavuşma umutları anlatılır. Yazarın babasının yaşamından esinlenerek kaleme aldığı romanında otobiyografik izler bulmak mümkündür. Amerikalı bir diğer yazar Esther Hautzig'in 1968'de yayımlanan *Sonsuz Bozkır*'ı da İkinci Dünya

² Sovyetler Birliği'nin Kazakistan'da bulunan ALJIR kadın esir kamplarında yaşananlar, dönemin ve kamp sisteminin dehşetini gözler önüne sermektedir. Bu kamplarda mahkûm edilen kadınlar gardiyanlar tarafından sözlü ve fiziksel tacize uğramış, suçluların hayvani açıklarını gidermek için kullanılmış, kadınlık gururunu aşağılamak için türlü işkencelere maruz kalmış, bütün insani haklarından yoksun bırakılmış, annelik hakları ellerinden alınmış ve hor görülerek zor şartlar altında çalıştırılmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Demirci, H. (2021). Kazakistan Gulag kamplarında aile, kadın ve çocuk. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 127(251), 241-268.

Savaşı sırasında ailesiyle birlikte Sibirya'ya sürgüne gönderilmesiyle çalışma kampında geçen günlerinden esinlenerek yazdığı bir hayatta kalma hikâyesidir. Kitap, yazarın çocukluğundan izler taşımaktadır.

Rus yazar Yevgenia Solomonovna Ginzburg'un otobiyografik özellikte olan *Anafora Doğru* ve *Anaforun İçinde* adlı eserleri de yazarın kamp anılarını anlatan iki eserdir. Gazeteci olan Yevgenia Solomonovna Ginzburg, 1937'te rejim kurbanı olarak tutuklanmış ve 18 yılını sürgüne gönderildiği kampta geçirmiştir. Ginzburg, 1953'te Stalin'in ölümüyle sona eren teröründen sonra 1956'da bulunduğu kamptan tahliye edilmiş ve tedavi sürecinden sonra kamp anılarını yazmıştır. 1949-1989 yılları arasında Sovyet kamp muhafızlığı yapan Danzig Baldaev, kendi anılarından ve kamp-ta şahit olduğu olaylardan yola çıkarak çizimler yapmış ve bu çizimleri *Drawings from the Gulag* adıyla kitaplaştırmıştır. Kitapta, kamplarda yapılan işkence ve zulümler sarsıcı bir şekilde resmedilmiştir (Karpuz, 2024, s. 72-73).

Sovyetler Birliği ve İkinci Dünya Savaşı dönemi olaylarının takip edilmesine imkân tanıyan Türk dünyası literatüründe de Gulag sistemi ve savaş dönemi kamp yaşamının yansıtıldığı önemli çalışma ve edebî eser bulunmaktadır.

Türk Dünyası Eserlerinde Gulag Kampları

Türk dünyası yazarlarından da eserlerinde çalışma ve esir kamplarını konu edinen önemli isimler vardır. Kırım Tatarı yazar Cengiz Dağcı da eserlerinde çalışma kamplarını ve burada yaşanan olayları konu edinir. Dağcı'nın özellikle savaşın dehşetini yansıtan ve otobiyografik özellikler gösteren eserlerinde çalışma kampları ve burada esir edilen Türklerin dramları anlatılmıştır. Bu eserlerin başında *Korkunç Yıllar* adlı romanı gelmektedir. Romanda başkişi Sadık Turan'ın Alman esir kamplarından birine gönderilmesi ve burada yaşadığı trajedi anlatılmaktadır. Kırım halkı, II. Dünya Savaşı'nda uğradığı Alman işgali sebebiyle Sovyet Gulag kampları dışında Nazi toplama kamplarında da esir edilmiştir. Almanlar Kırım'a girdikten sonra kontrolü ele alarak kadın ve erkek fark etmeksizin binlerce Tatar gencini çalışma kamplarında esir etmiş, binlerce Kırım Tatarını kurşuna dizmiş veya esirlerden baskıyla oluşturdukları taburlar kurarak bunları Kızıl Ordu birliklerine karşı savaşmaya zorlamıştır (Yüksel, 2023, s. 528). Yazarın kendisi de 1941 yılında savaşta esir düşerek Alman esir kamplarından birinde bulunmuş ve bu hadiseyi romanında Sadık Turan karakteri üzerinden yansıtmıştır. Bu sebeple Cengiz Dağcı'nın *Korkunç Yıllar* romanı otobiyografik özellikler göstermektedir.

Türkiye’de Şükrullah Yusufoglu adıyla bilinen Özbek yazar Shukrullo, *Kafansız Ko ‘milganlar* (Kefensiz Gömülenler) adlı romanında Sovyet sürgün kamplarında yaşadığı acıları yazmıştır. Yazarın kendisi de Stalin’in baskı politikasında “halk düşmanı” olarak yargılanmış ve çalışma kampına sürgüne gönderilmiştir (Durukoğlu, 2015, s. 13). Otobiyografik özellikteki roman, tarihî gerçekliği gözler önüne sermektedir. 1991 yılında Taşken’ta Adabiyot va San’at Nashriyoti’nda yayımlanan eser, Prof. Dr. Şuayip Karakaş tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Roman, Sovyetler Birliği’nde halk düşmanı suçlamalarıyla hapis cezasına çarptırılan ve Pantürkizm gibi suçlamalarla Sibirya’ya sürülen Türkistan aydınlarına ithaf edilmiştir.

Özbek yazar Adil Yakubov *Adalet Menzili* romanında daha çok kolhoz yaşamı, ekonomi ve rüşvet gibi sosyalist düzenin çürüttüğü toplumsal meselelere değinmiştir. Romanın Sovyetler Birliği’nde iftiralarla yapılan tutuklamalara ışık tutması önemlidir. Eserde Sovyet hapishanelerinin acımasızlığı betimlenmiştir. Romanın önemli karakterlerinden biri olan Suyun Burgut, uğradığı bir iftira sonucu Sovyet hapishanelerinde mahkûm edilerek işkencelere uğrar ve sonunda intihar ederek rejim kurbanı olur. Eserde dikkat çeken bir diğer durum, Suyun Burgut’un kayınbabası olan Gazi’nin hayatı boyunca Sovyet ideolojisi için yaşamış, hükûmet için canını ayaklar altına sermiş bir vatandaş olmasına rağmen damadını kurtarmaya gücünün yetmemesidir. Sovyetler Birliği’nin kendi sözüne itimat etmemesi ve hatırının yok sayılması sonucunda yaşadığı pişmanlığı “Yok, Sovyet hükûmeti yok artık! Yanarım yanarım da şu hükûmet için harcadığım ömrüme yanarım!..” (Yakubov, 2014, s. 179) sözleriyle dile getirir.

Türk dünyasında toplama ve çalışma kampları, edebî eserler dışında sinemaya da konu olmuştur. 7 Mayıs 2017’de Kazakistan’da gösterime giren ve Türkçeye “Karla Yıkandı Kan” şeklinde çevrilebilecek olan (orijinal adıyla “Қармен жуынған қан”, İngilizce “Alzhir: Blood, Washed By Snow” ve Rusça “Кровь, омытая снегом” adıyla bilinmektedir) filmi, Kazakistan’ın Akmola eyaletinde bulunan ALJIR kadın toplama kampını konu alır. Yönetmenliğini ve senaristliğini Anuar Raybaev’in yaptığı sinema filminin konusu Kazakistan’ın Akmola kampına “halk düşmanı” suçlamasıyla gönderilen dul bir kadın olan Nadezhda ve muhafız Alihan arasında geçen aşk hikâyesidir. Nadezhda’nın yeni doğmuş bir kızı vardır ve onu kamptaki ölümden veya yetimhaneye gönderilme tehlikesinden kurtarmak için Alihan’ın yardımıyla gizlice kamptan çıkararak büyütmesi için bir çobanın ailesine verirler. Alihan, işlediği bu suç yüzünden ceza taburuna düşer. Filme konu olan ALJIR kampı, Sovyetler Birliği’nde halk düşmanı ilan edilen suçluların eşlerinin ceza olarak gönderildiği bir çalışma

kampıdır. Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlerdeki yüzlerce kadının çalıştırıldığı ve çocuklarının alıkonarak ideal Sovyet vatandaşı olmak üzere yetiştirildiği bu kamp, Stalin'in ölümünden sonra dağıtılmıştır.

Konuyla ilgili tarihî ve siyasi araştırma kitaplarında önemli incelemeler yapılmıştır. Bu kitaplardan birisi Türkiye'de yayımlanan Necip Hablemitoğlu'nun *Sovyet Rusya'da Devlet Terörü* adlı eseridir. Eser, edebî bir mahiyet taşımamakla birlikte bugüne kadar yapılan çalışmalar arasında tarihî bir belge örneği olarak önemini korumaktadır. Tarihî bir araştırma kitabı olan ve belgelerle desteklenen Anne Applebaum'ın *Gulag: A History* adlı eseri de konu üzerine yapılan önemli çalışmalardandır. Konuyla ilgili kitap bölümleri olarak yayımlanan önemli çalışmalar da vardır. Bunlardan en önemlileri Ahmet Buran'ın *Kurşunlanan Türkoloji* ve İbrahim Dilek'in *Türk Dünyasında Reprəsiya* adlı çalışmalarıdır. Hüseyin Bargan'ın *Sibirya Ekspresi* adlı eserinde de Gulag sisteminin bir parçası olan Sovyet Sibiryası'nın sürgün kamplarında esir tutulan Türk dünyası şahsiyetleri hakkında önemli bilgiler verilmektedir. Emine Gürsoy Naskali ve Liaisian Şahin'in editörlüğünde yayımlanan *Stalin ve Türk Dünyası* adlı eserde de Türk dünyasında yaşanan sürgünler, toplama ve çalışma kamplarına gönderilenler ve kampların edebiyata yansımaları üzerine önemli bölümler bulunmaktadır.

Gulag sistemiyle ilgili ortaya konan eserlerin hemen hepsinin otobiyografik özellikler taşıması dikkat çekicidir. Tutuklular çalışma ve toplama kamplarından çıktıktan sonra yaşadıklarını âdeta birer belge niteliğinde roman, hikâye, resim, anı veya araştırma türlerinde yazıya dökerek dönemin acımasız yönetim biçimini cesur bir şekilde gözler önüne sermişlerdir. Çalışmanın konusu olan Kırım Tatarı yazar İbraim Paşı'nın “Şeytan Esirliğinde” adlı hikâyesinde de Sovyet Gulag kampları anlatılmaktadır. Paşı'nın *Canlı Nişan* romanının içerisinde yer alan bu hikâyede sembolik düzlemde okunabilen Türk dünyası ve aydınlarının yaşadıkları zorluklar ve meseleler yer almaktadır.

“Şeytan Esirliğinde” Adlı Hikâye Hakkında Genel Bilgiler

İbraim Paşı'nın 1992'de yayımlanan ve 1998 yılında “Tavriya” neşriyatı tarafından yazarın doğumunun 80. yılı münasebetiyle basılan *Canlı Nişan* romanında (Куртнезир, 2000, s. 154-155) yer alan “Şeytan Esirliğinde” ve “Ana” adında iki hikâye bulunmaktadır. Eserin dili Kırım Tatar Türkçesidir ve Kiril harfleriyle basılmıştır. “Şeytan Esirliğinde” adlı hikâyede Sovyet çalışma kampında on yıl boyunca büyük eziyetler çeken Cafer'in hayatı anlatılmaktadır.

Eser İncelemesi

"Şeytan Esirliğinde" adlı hikâyede yazar, karakterlerin olumlu veya olumsuz yanlarını geçiştirmeden hayatın içinde olduğu gibi göstermeye çalışmıştır. Hikâyede Cafer karakterinin arkadaşı Sale'yle birlikte Pantürkizm suçundan "halk düşmanı" ilan edilmesi, anlatıya otobiyografik bir özellik kazandırmaktadır. İbrahim Paşı'nın Aluşta'da öğrenim gördüğü dönemlerde şahit olduğu babası, amcası ve dayısıyla beraber on yedi kişinin "halk düşmanı" damgasıyla tutuklanması olayı (Özer, 2018, s. 12), anlatıdakine benzer bir tarihî gerçeklik sunmaktadır. Cafer karakterinin çalışma kamplarına gönderilmesine benzer olarak İbrahim Paşı de bu çalışma kamplarından birinde bulunmuştur.

Hikâyenin başkışısı Cafer, Sovyetler Birliği döneminde yaptığı Atatürk tablosu yüzünden mahkemede yargılanarak kampa gönderilen bir ressamdır. Sibiry'a'daki bu Gulag kampında türlü işkenceler gören Cafer'in tüm vücudu yaralar içinde kalır ve bu yaralar hayatı boyunca hiç iyileşmez. Nitekim Cafer, bedeni yaralarla kaplı bir şekilde ölür. Hikâyenin anlatıcısı konumunda olan Ennan, Cafer'in çalışma kampından ayrıldıktan sonraki yaşamında güvenebildiği tek insandır. Ennan da Cafer'le arkadaş olarak onun geçmişini öğrenmek ister. Anlatının sonunda Cafer'in geçmişini ve tablolarının hikâyesini öğrenen Ennan, onun ölürken geriye bıraktığı ve tek mirası olan resimleri sayesinde ebediyen yaşayacağını düşünür.

İbrahim Paşı'nın eserinin tarihe kaynaklık eden önemli bir yanı bulunmaktadır. Hikâyede Cafer'in yaşadıkları Ennan'ın düşüncelerinden süzdürülerek okuyucuya aktarılır. Repressiya döneminde yaşanan korku, baskı ve zulümler okuyucuya şeffaflıkla sunulur. Bir tablo yüzünden on yıl türlü işkencelere maruz kalan Cafer, hayatı boyunca ayrı kaldığı vatanının hasretini çeken iyi kalpli bir insandır. Paşı, Cafer karakteri üzerinden dönemin Sovyet rejiminin Pantürkist suçlamalarla binlerce Türk aydınını katletmesine değinmiştir.

Hikâyenin ana unsurlarından birisi de Sovyetler Birliği döneminde sanatçı ve aydın kimselerin yapay gerekçelerle veya kimi zaman hiçbir gerekçe gösterilmeden Gulag kamplarına gönderilmesidir. Ruslar da dâhil olmak üzere Sovyetler Birliği'nde yaşayan bütün uluslardan politikacı, sanatçı ve aydın kişiler gönderildikleri Gulag kamplarında sebepsiz yere tutularak işkence görmüştür. Bu dönemde Türk aydınlarının işçi kamplarına sürgün edilmesinin temelinde Bolşeviklerin Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Pantürkist düşüncenin yayılması ve gerçekleşmesinden dolayı duyduğu korku vardır. Rusya'da gelişen siyasi olaylar, ortak düşünce noktası Türkistan istiklali olan Türk aydınlarını etkilemiştir. Bu dönemde kendi kaderini tayin etme vaadiyle milletleri kontrolü altına alan Sovyetler Birliği

daha sonra Pantürkizm, Panislamizm ve Panturanizm gibi suçlamalarla istiklal fikrini engellemeye çalışmıştır. Öyle ki bu dönemlerde Sovyetler Birliği coğrafyasında Türkoloji alanında çalışmalar yapan Türkologların Türk asıllı bilim insanlarından ziyade Rus veya Alman asıllı oldukları bilinmektedir. Türk asıllı bilim insanlarının Türkoloji alanında herhangi bir çalışma yapmaları, hatta çoğu zaman sözlü ifadeleri bile Pantürkizm propagandası olarak değerlendirilerek yasaklanmıştır. Türk aydınlarının kaleminden çıkanlar veya katıldıkları toplantılar, onların ölmelerine veya sürgüne gönderilmelerine sebep olmuştur (Alyılmaz, 2022, s. 195). Bunun en somut göstergesi, Bakü Türkoloji Kurultayı'dır. Sovyetler Birliği'nin Türk asıllı Sovyet vatandaşı Türkologların fikir ve niyetlerini öğrenerek eylemlerini kontrol etmek ve bu bilim insanlarını ortadan kaldırmak amacıyla gerçekleşmesine izin verdiği 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı'nın sonuçları çok ağır olmuştur. Kurultaya katılan Türkologlar "Pantürkist", "sistem karşıtı" ve "halk düşmanı" sıfatlarıyla tutuklanarak sürgüne gönderilmiştir. Türkologların bir kısmı esir kamplarında işkencelere maruz bırakılırken büyük bir kısmı 1937-1938 Repressiya döneminde kurşuna dizilerek öldürülmüştür (Buran, 2010a, s. 299-301). Bununla birlikte Türk asıllı olmayan fakat Türklük bilimiyle ilgili önemli çalışmaları bulunan Türkologların da bu dönemde çeşitli baskı ve cezalara maruz kaldığı bilinmektedir. Kurşunlanarak öldürülen Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç Ukraynalı, Yevgeniy Dmitriyeviç Polivanov Rus, Artur Rudolfovıç Zilfeld-Simumyagi ise Estonyalıdır (Buran, 2010b, s. 12). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkistan coğrafyasında yeni Türk devletlerinin ortaya çıkması, çeşitli suçlamalarla hayatlarını kaybeden aydınların istiklal fikrinin gücünü göstermektedir (Kılınçkaya ve ark., 2019, s. 27). İbrahim Paşı de eserinde Cafer karakteri üzerinden Türk aydınlarının Pantürkizm'le suçlanması ve yargılanmasını anlatarak Sovyetler Birliği döneminde Türk birliği ve Türk aydınının önüne konulan engelleri gün yüzüne çıkarmaktadır.

Hikâyenin anlatıcısı olarak konumlandırılan Ennan, kulüpte projeksiyoncu olarak çalışmaktadır. Bir gün tesadüfen karşılaştığı Cafer'in görüntüsü ve hareketleri oldukça ilgisini çeker. Zamanla Ennan'la Cafer arasında sıkı bir dostluk başlar. Yakın ilişkilerinden ötürü Cafer'in güvenini kazanan Ennan, onun geçmişini ve sırlarını öğrenir. Cafer pek çok zorlukla mücadele etmiş, yaşadığı sıkıntılar ve çektiği eziyetler vücudundaki yaralardan okunan, vatansever bir adam olarak anlatılmaktadır. Sovyet rejimi tarafından Pantürkizm'le suçlanarak yargılanmış ve çalışma kampına gönderilmiştir. Burada eziyet ve zulümlere maruz kalarak ağır işlerde çalışmış, vücudunda ve ruhunda kapanmayan yaralar ortaya çıkmıştır.

Hikâyede Cafer karakteri görkemli bir yürüyüşü olan, müşkül görünümlü acayip hareketli ama bir o kadar da maneviyatı güçlü, görgülü ve merhametli bir adam olarak tasvir edilmiştir. Görüntüsü saçaktan ya da ağaçtan düşerek belini kırmış bir adam izlenimi vermektedir. Kamptaki cezası bitince köye gelen Cafer, ilk olarak Bilal amcasının yanında yaşamaya başlar. Her ne kadar kendi hâlinde olsa da etraftaki insanların yersiz söylentilerine maruz kalır. Köy halkı onun tembel bir adam olduğunu, bu yüzden de sakat numarası yaparak kendini acındırmaya çalıştığını söyler. Kimileri ise onun bu hâlinin içkici ve düşkün olmasından kaynaklandığını düşünür. Cafer bu söylentilere rağmen köy halkına çalışma kampında yaşadığı eziyetlerle ilgili bir açıklama yapmaz ve geçmişinden gelen yaralarla kendi içerisinde bir yaşam savaşı verir.

Cafer'in kampta geçirdiği süre zarfında vücudunda oluşan izler dikkat çekicidir. Çehresi derin buruşukluklarla kaplanmış, renksiz ve vahşidir. Yüzünde yaralarının şişlikleri göze çarpar. Sağ kaşını ikiye bölen derin bir yarayla alt dudağında çatlağa benzeyen yara izleri vardır. Öndeki dişlerinden üç tanesi düşmüş, burnundan başlayan buruşukluklar sakalının dibine kadar uzanmaktadır. Tüm bu yara izlerine rağmen Cafer'in zeytin gözleminde derin bir samimiyet ve sıcaklık göze çarpar. Cafer'in durumundan etkilenen Ennan, bu samimiyet ve sıcaklıktan cesaret alarak onunla tanışmak ister.

Anlatıda dönemin şartlarının zorluğundan bahseden yazar, Ennan karakteri üzerinden toplumun zor şartlar altında hayata tutunmaya çalışmasını anlatır: "Zaten o zamanlarda iyi giyinen, tok yaşayıp geçinen pek azdı. Herkes kendi yağında kavruluyordu. Bir dilim ekmek bulsan ona sevinip günü atlatıyordun. İşte böyle yarı aç yarı çıplak yaşadık." (s. 198).³ Yazar, aynı zamanda yine Ennan karakteri üzerinden inandığı temel insani duyguları dile getirir. Ennan, Cafer'e karşı derin bir merhamet ve acıma duygusu beslemektedir. Köye ilk geldiği zaman iş ararken herkesin onu geri çevirmesine sitem eden Ennan, dünyadaki insanların merhametini sorgular. Çektiği eziyetler yüzünden okunan Cafer'in horlanması zoruna gider.

Geldiği ilk haftalarda kendine uygun bir iş bulmakta zorlanan Cafer'in resim yeteneği dikkatleri çeker. Kulüp müdürü, Cafer'in iyi bir ressam olduğunu anlar ve onu işe alır. Ennan, Cafer'le aynı iş yerinde

çalışmaya başlayınca yakın bir ilişki kurma fırsatı yakalar ve Cafer'in sırlarını öğrenme imkânı bulur.

³ Паши, И. (1998). *Джанлы Нишан*. Таврида Нешпряты. (Metin içindeki sayfa numaraları bu baskıdan alınmıştır.)

İşe alındıktan sonra Bilal amcasının yanından ayrılarak kendi evine çıkan Cafer, bu evde daha çok resim yapmakla meşgul olur. Onun sanatında da vücudunda olduğu gibi yaşanmışlıklar gizlidir. Çizdiği tablolarda gerçek hayattan tasvirler bulunur. Doğuştan resim yeteneğine sahip olan Cafer, aynı zamanda Akmesic'teki ressamlık mektebine de gitmiştir. Daha sonra köyüne dönerek mektepte resim dersi verme tecrübesinde bulunmuştur. Cafer, ağırları yatışınca sükûnet ve rahatlık bulduğu tek iş olduğu için resim yapmakla meşgul olduğunu söyler. İlk resmi olan “Çoban” resmini “ilk aşk” duygusuna benzetir. Kalbinde her zaman bu duyguyu taşıdığını söyleyen Cafer, sanatının ilk yıllarında kendisini rahatlatan tabiat resimleri yaparken Sovyet rejiminin onda açtığı derin yaralardan sonra yaşanmışlıklarını ve acılarını yansıtan resimler yapmaya başlar.

Cafer'in odasının dört duvarının her birinde birer resim asılıdır. Her bir resimde bütün bir ev halkının acı takdiri ifade edilmektedir. Tabloların ilkinde Cafer'in babası olan Şerif oğlu Mecit tasvir edilmiştir. Başında kumral bir kalpak bulunan bu adam tok bedenli, keskin gözlü, gür bıyıklarının uçları yukarı burulmuş, gözlerinde keder gizlenmiş bir adamdır. İkinci resimde Cafer'in annesi Kamile'nin başında beyaz bir duvak vardır. Gönülsüz bakışlarla tablonun karşısında duran Ennan'a bakmaktadır. Üçüncü resimdeyse Cafer'in kız kardeşi Hüsnüye vardır. Genç kızın parmağındaki nişan yüzüğü Ennan'ın dikkatini çeker. Endamlı ve nezaketli bir duruşla fakat ömrü çiğnenmiş, arzuları küle dönmüş ve parça parça olmuş bir şekilde resmedilmiştir. Dördüncü ve son resimde büyükçe bir ev vardır. Tabloda bu evin ocağı sönmüş ve tütemezken avludaki ceviz ağacı kesilmiş, dökülmüş bir şekilde yatarken resmedilmiştir. Bu ev, Cafer'in ailesinin evidir. Hikâyede sembolik düzlemde yer edinen bu tablo, Sovyet rejiminin dağıtıp parçalayarak yok ettiği bütün aileleri temsil etmektedir.

Cafer'in ailesi Fergana Vadisi'nde yaşamıştır ve kabirleri de orada bulunmaktadır. Cafer, akrabalarının kabirlerini ziyaret etmek niyetiyle komutandan üç günlük müddet ister fakat komutan izin vermez. Üstelik böyle bir ricada bulunduğu için Cafer'e öfkelenir. Bu durum Cafer'in zoruna gider ve insanların onlara özgü olan, onları diğer canlılardan ayıran en ince duygularının artık anlaşılmaktan aciz olduğunu düşünür. İnsanların birbirlerini dinlemediğini ve anlamadığını, artık insanoğlunun karşısındakilerin saflığına ve ferasetine inanmadıklarını, insanca duygulardan yoksun vahşi bir şekilde yetişmekte olduklarını söyler. Cafer'in kampta geçirdiği zor dönemlerden sonra insanlara karşı olan düşünceleri de değişmiştir. İnsanların sürekli güçlük çıkararak karşısındakileri aşağıladıklarını düşünür. Yazar, tıpkı Ennan'da olduğu gibi Cafer üzerinden de sistemin yok ettiği insanlığa karşı sitem eder.

Sovyetler Birliği'nde halk arasında korku ve güvensizlikten kaynaklanan paranoya, şiddetli boyutlara ulaşarak insani duyguların körelmesine yol açmıştır. Stalin iktidarında Sovyetler Birliği'nde yaşayan herkes asılsız bir ihbar sonucunda kendini çalışma kamplarından birinde esir olarak bulma korkusuyla yaşamıştır. Stalin'in insanları suçlu veya suçsuz hiçbir gerekçe göstermeden bu kamplara sürmesi, insanlar arasında güvensizlik ve korku duygusunu yaymıştır. Kendi öz kızının erkek arkadaşını Gulag kampına gönderen bir tiran olarak bilinen Stalin'e (Rees, 2021, s. 30) duyulan korkudan kaynaklı itaat her yıl güçlenerek artmıştır. Toplum içerisinde herkesin devletin muhbiri veya ajanı olabileceği düşüncesi güvensizlik duygusunu körüklemiştir. Yıllarca süren bu devlet terörü, insanların ruhsal sağlığında paranoyaya varan büyük yaralar açmıştır. Stalin'in kızı Svetlana Alliluyeva bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: "Basit gerçek, her yeri saran korkunun, her insanın yüreği için dayanılmaz olduğuydu." (Zileli, 2021, s. 121). Halk güvensizlik duygusuyla huzurunu kaybetmiş, toplumun insancıl duyguları yok olmaya başlamış ve en önemlisi yıllar süren bu distopik atmosferde aile kavramı önemini kaybetmiştir.

Anlatıda Cafer'in dayanılmaz bir vatan hasreti çekiyor olması önemlidir. Cafer bütün varlığının ve ruhunun vatanı Kırım'da kaldığını söyleyerek köyüne dönmeden, vatanının taşını toprağını, sulu pınarlarını, tarlasını, çalısını, taşını, obasını, evini son bir kez daha göremeden yüreğindeki vatan hasretiyle öleceği için her zaman kederlidir. Ennan ise Cafer'in aksine bir gün ana vatana dönüşün mümkün olduğuna inanmaktadır. Cafer, Ennan'ın vatana dönüşü göreceğine inansa da kendisinin o günleri göremeyeceğini bilmektedir. Maksudının Kırım'a dönmek ve Kırım'ı yeniden yurt edinmek olduğunu söyleyen Cafer, vatanlarından koparılan Kırım Tatarları gibi bu uğurda bir ömür harcamaktan çekinmemiştir. Bu durum, Kırım Tatar edebiyatında en dikkat çeken konulardan birisidir. Vatana dönüş ve Kırım'ı yeniden yurt edinme fikri Mehmet Niyazi, Raşit Aşkı Özkırım ve Cengiz Dağcı gibi isimlerin eserlerinde de sıklıkla yer almaktadır. Kırımlıları bir ağaca benzeterek Kırım milletinin ana vatana dönüşünü "ağacın bin yıl önce dikildiği toprağa ulaşması" (Karagöz, 2022, s. 42) olarak sembolleştiren Cengiz Dağcı, vatana dönüş gayesini ve milletinin varlık mücadelesini neredeyse bütün eserlerinde edebî bir üslupla anlatmaktadır.

Hikâyede dikkat çeken durumlardan biri de Cafer'in insanlığa dair kaybolan inancına rağmen hayatının sonlarında tanıştığı Ennan'a güvenmesidir. Bu durum, Cafer'in içindeki Ennan'la konuşma ve ona başına gelenleri anlatma isteğiyle ifade edilir. Cafer, Ennan'a geçmişini açmaya karar vererek küçüklüğünde köylerinde bulunan ve ticaretle uğraşan arkadaş Sale'yle başına gelen olayları anlatır. Cafer'in arkadaşı Sale'yi kasten

para cezasına çarptıran düşmanları onu mahkemeye vermekle tehdit edince Cafer, arkadaşına borç vermek zorunda kalır. Fakat bu para Türkiye'ye kaçmak amacıyla toplanan paradır. Bu durumun ortaya çıkmasıyla ihbar edilen Cafer ve Sale zor durumda kalır. Bunun üzerine bir de Cafer'in yaptığı resimler eklenir. Cafer seçkin devlet adamlarından Gandi ve Garibaldi'nin, Lenin ve Atatürk'ün resimlerini yapmıştır. Repressiya zamanında bu resimlerin bulunmasıyla Cafer'in başı belaya girer ve uydurma sebeplerle yargılanmaya başlar:

Ben onları asla saklamıyordum. Masanın üzerinde duruyorlardı. Dört resimden yalnız Atatürk'ün resmine iliştiler. Beni Pantürkizm ile suçladılar. "Evet, doğma Türk-Tatar'ım, sonra, ne olmuş, bunu benden tutup alacak mısınız?" dedim. Karşılığında resimlerde Sovyet hükûmetine karşı yapılmış gizli işaretler bulunduğunu söylediler. Hepsi uydurma şeylerdi. (s. 202)

Cafer'in Atatürk'ün resmini yapmasının tehdit olarak algılanması Pantürkizm'le ilişkilendirilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk dünyasına bakışı akılcı temellere dayanmaktadır. Atatürk, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını öngörerek yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk dünyasına yakın olması gerektiğini belirtmiştir. Ortak dil, inanç ve tarih birikimine sahip olunan kardeş milletlerin yardımına hazır bulunulması ve tarihin böldüğü bu milletlerin köklerine inerek bilinçlenmesi gerektiğini vurgulamıştır: "... Bizim, bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir, kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. ... Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimiz içinde bütünleşmeliyiz. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli..." (Özkan, 2007, s. 84). Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk dünyası ve Panturanizm'le ilgili yaptığı demeçlerinde bu kavramların bütün dünyaya korku ve telaş verdiğini ve bundan dolayı bu fikirlerin düşmanları tarafından öldürülmek istendiğini (Özkan, 2007, s.79) ifade etmesi onun Panturanizm'le ilgili düşüncelerini göstermektedir.

Cafer'in yaptığı resimler arasında Hindistan'ın devlet lideri Gandi'nin, İtalya'nın kurulmasına öncülük eden Garibaldi'nin ve Sovyetler Birliği'nin kurucu lideri Lenin'in resimleri de bulunur. Fakat bu resimlerin hiçbiri Atatürk'ün resmi kadar dikkat çekmez. Cafer'in Atatürk'ün resmini yapmasının bir tehdit olarak algılanmasında daha önce Sale'ye verdiği borç paranın Türkiye'ye gitmek için toplandığının ihbar edilmesi de etkili olur. Tüm bunların ardı ardına yaşanması ise Cafer'in Pantürkizm'le suçlanması ve hapis cezası almasıyla sonuçlanır. Türk dünyası edebiyatlarında İbraim Paşi'nin yersiz suçlamalarla cezalandırılan Türk aydınlarını sembolleştirdiği Cafer gibi karakterlerin sayısı fazladır. Cengiz Aytmatov'un babası Töreku Aytmatov'un başından geçen benzer suçlamalar yazarın *Gün Olur*

Asra Bedel ve Cengiz Han'a Küsen Bulut eserindeki Abutalip Kuttubayev karakteriyle sembolleştirilir. Her iki eserde de Abutalip Kuttubayev, ortada hiçbir suç yokken “karşı devrimci” suçalamalarla tutuklanan Töre-kul Aytmатов gibi sebepsizce tutuklanarak yargılanmaktadır (Söylemez ve Yılmaz, 2007, s. 311-312).

Cafer'in Pantürkizm'le suçlandığı dönem olan Repressiya, Sovyetler Birliği'nde baskıların en yoğun olduğu dönemdir. 1920'lerde Stalin'in iktidara gelmesi sonucunda bütün Sovyetler Birliği'nde benzeri görülmemiş bir hükümet kontrolüyle toplum terörize edilmiştir. Stalin'in muhbirleri tarafından Sovyetler Birliği için tehlikeli görülen binlerce kişi, çeşitli suçlamalarla ortadan kaldırılmıştır. Stalin; “Kızıl Kırgın”, “Kızıl Terör”, “Büyük Terör”, “Katağanlık” ve “Repressiya” gibi ifadelerle adlandırılan 1937-1938 yıllarında uyguladığı baskıyla muhalifleri yok etmeyi ve iktidarını güçlendirmeyi amaçlamıştır. 1937-1938 yıllarında hat safhaya ulaşan Repressiya uygulamaları, yalnızca bu dönemle sınırlı kalmamıştır. Sovyetler Birliği'nin değişik zamanlarında farklı biçimlerde birçok kez tekrarlanmıştır (Buran, 2023, s. 15). Repressiya döneminde işçi kamplarındaki sayının artışı dikkat çekicidir. Kamplardaki siyasi tutuklular için resmî olarak “halk düşmanı” ifadesi kullanılmıştır. Tutuklamalar çoğu zaman Sovyet hükûmeti tarafından sebep gösterilmeden yapılmış ve tutuklamalara neden olan suçlar anlamsız bulunmuştur. Bu dönemde gerçekleştirilen tutuklama emriyle uygulanan prosedürlerin ise saçma olduğunu belirtilmektedir (Köse Kızır, 2023, s. 304-305). Bu dönemdeki tutuklamaların genellikle gece yarısından sonra insanlarda büyük bir korkuya sebep olan Çerniy Voron (Siyah Karga) adlı polis arabasıyla yapılmasından dolayı bu polis arabası Repressiya'nın sembolü olmuştur (Dilek, 2019, s. 61). Sovyetler Birliği'nin “şüphe ve yok etme dönemi” olarak adlandırılan (Gasımov, 1997, s. 6) bu döneminde sistematik bir yöntemle geniş kitlelerin kontrol altına alınması hedeflenmiştir.⁴

Sovyetler Birliği'nin korku kültüründe yarattığı en somut örnek, yalnızca Gulag kamplarıyla sınırlı kalmamıştır. Repressiya yıllarındaki uygulamalar da bu korku kültürünün en belirgin göstergesidir. Repressiya döneminden sonra yaşanan korku ve baskıların halkta oluşturduğu psikoloji, Türk dünyası yazarlarından Elçin'in “Stalin'in Ölümü” adlı hikâyesinde Fatma Kadın karakteri üzerinden aktarılmıştır. Hikâyede Stalin'in yarattığı korku imparatorluğunun toplum üzerindeki etkileri eleştirilmiştir (Söylemez ve Azap, 2016, s. 110-115). Öyle ki anlatıda Stalin'in ölüm haberini alan halk, sahip olduğu paranoya sebebiyle bu haberin hükûmetin

⁴ Repressiya döneminin başlangıcı olan 30 Temmuz 1937'de söz konusu uygulamanın amacını, kapsamını ve yürütülme biçimini bildiren bir yazı yayımlanmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Buran, A. (2010a). Kurşunlanan Türkoloji. s. 312-325.

toplumun nabzını ölçmek için uydurduğu bir yalan olduğunu düşünerek Stalin'in ölümüne sevinmiş izlenimi vermemek için ağlama ve yas tutma yarışına girer.

Paşı'nın eserinde de Repressiya döneminin kurbanı olan Cafer ve arkadaşı Sale, mahkemede yargılanırlar. Cafer, resimlerinde Sovyet hükûmetine karşı yapılmış gizli işaretler bulunduğu gerekçesiyle on yıl hapis cezasına çarptırılır. Sale ise Türkiye'ye kaçmak için para toplaması suçuyla on yıl hapis cezası alır. Cafer ve Sale o günden sonra bir daha birbirlerinden haber alamazlar. Öyle ki Cafer bir zamanlar en yakın arkadaşı olan Sale'nin hayatta olup olmadığını dahi bilmez. Ennan, Cafer'in başına gelenlerden son derece etkilenerek en az onun kadar öfke ve nefrete kapılır.

Hikâyede Cafer'in hayatındaki en büyük yıkımı, çalışma kamplarında geçirdiği on yıl içerisinde aldığı aktarılır. Özellikle Aluşta ve Akmescit'teki cezaevleri, büyük acılar çeken Cafer'in bedeninde silinmeyecek izler bırakmıştır:

Benim için azap dünyası başladı. Kanımı sülük gibi söküp çıkardılar, dünyanın güzelliğini bana haram ettiler. (...) Cezaevlerinden her biri, dedi o alçak sesle, bedenimde silinmeyecek izler bıraktı. Kaşımdaki şişliği Aluşta'da kazandım. Dışlerimi Akmescit cezaevinde kırdılar. Akan al kan ağzıma sığmıyordu. Tükürmekle kanı durduramadım. Pek çok acı çektim. (s. 202-203)

Ennan'ın Cafer'in kampta yaşadığı eziyetleri dinledikten sonra gördüğü rüya, sembolik düzlemde ele alınabilir. Cafer'in esir kampında geçirdiği on yılı dinlediği akşam gördüğü bu rüyada kampta ona eziyet edenler "kanlı pençeleri olan ayı" şekline bürünerek Ennan'ı kovalar fakat onu yakalayamazlar. Birisinin tabancasını çıkarıp atmasıyla yüzükoyun yere yığılan Ennan, kâbustan uyanır ve gerçeğe döner. Burada ayı, sembolik düzlemde Sovyetler Birliği'ni temsil eder. Ayının pençelerindeki kan ise rejimin infaz ettiği suçsuz ve masum insanların kanını yansıtır.

Cafer işe başladıktan sonra hayatta tek sevdiği uğraşı olan resimlerine kendini vererek çalışmalarıyla kulübü bir medeniyet ocağına çevirir. Ennan, çok sevdiği arkadaşı Cafer'in kulüpteki resimlerini incelerken Ressamlar Birliğinden gelen narin, kıvrırcık saçlı, çapak gözlü ve kaba sesli bir adamın köpürerek resimlere sataşmasına şahit olur. Adam, Cafer'in resimlerinin hakiki sanat eseri olmadıklarını düşünerek "Sovyet realizminin" yanlış bir şekilde tasvir edildiğini söyler. Resimlerde çalışkan Sovyet adamlarının zayıf, biçare ve iradesiz gösterildiğini iddia ederek resimlerin Sovyet rejiminin sunduğu yaşama bir iftira olduğunu ileri sürer. Adamın söyledikleri başta Ennan olmak üzere herkesi hayrete düşürür ve öfkelenendirir.

Sosyalist realizm, Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği'nde devlet tarafından onaylanan sanat çalışmalarının sosyalist bir toplumun ideallerini yansıtmayı ve yaymasını öngören ve amaçlayan bir sanat tarzıdır. Özellikle Stalin'in öldüğü 1953 yılına kadar Sovyetler Birliği'nin propaganda aracı olarak hizmet etmiştir. Bu dönemlerde katı kurallara sahip olan sosyalist realizm anlayışına uygun yazmayan yazarlar ve diğer sanatçılar cezalandırılmıştır. Anlatıda Ressamlar Birliğinden gelen bir Sovyet adamının iddiasıyla Cafer'in sosyalist realizme uymadığı öne sürülen tabloları teker teker toplanarak yok edilmiştir.

Cafer, adamın söylediklerinden dolayı keyifsiz bir şekilde eve dönerken Ennan'ı da evine davet ederek hayatı boyunca herkesten sakladığı sırrını açmaya karar verir. Cafer'in sırrı on yıllık cezasını ödeyerek azat edildiği gün kamptan çıkmak istememesidir. Bu isteğinin sebebi anlatıda "Kötekleyerek beni sakat ettiniz. Kötürüm adama çevrildim. Çalışmaya hâlîm yok, bir kadın ile yaşayamayacağım, orada ne yapacağım, âleme maskara olup açlıktan ölecek miyim? Bu yerden başka bir yere gitmiyorum!!! diyerek bağırması" (s. 205) şeklinde ifade edilir. Fakat Cafer'in içerisinde bulunduğu ruhsal çıkmaza aldırış etmeyen nezaretçiler onun koltuklarından tutup kaba etlerini tekmeleyerek ve sürükleyerek komutanın eline teslim ederler.

Cafer'in resimlerinin Sovyet realizmini yanlış tasvir ettiği iddiasından sonra kulüpteki resimleri kaldırılır ve işten çıkarılır. İki ay boyunca her gün siyasi idareye çağrılarak sorgulanır ve her seferinde oradan "başı eğik, gözleri sönük hâlde" evine döner. Nitekim üzüntüden hastalanır ve yatağa düşer. Ölmeden üç gün önce kampta Tuvaklı bir gençten işittiği türküyü kansız dudakları arasından Ennan'a mırıldanır: "...Bu yaşayıştan hayırlıdır/Kara yerlere girsen..." (s. 206). Büyük bir vatansever olan Cafer'in sürgüne gönderildiği Sibiryas esir kampında horlanması, onun ruhunda büyük yıkımlara sebep olmuştur. Ölürken yaşadığı hayatın ne kadar acı olduğunu gözler önüne seren bir türkü mırıldanması bunun göstergesidir.

Hikâyede yer alan sorgulama faaliyetleri Sovyetler Birliği'nin her yerinde uygulanmaktaydı. Toplu gözaltılar ve sorgulamalar özellikle aydın şahsiyetler üzerinde yoğunlaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığını hisseden Sovyet hükûmeti, lider şahsiyetleri ortadan kaldırmak amacıyla sorguları arttırmıştır. Bu durumun en somut örneklerinden birisi Bekir Çobanzade'dir. Kırım Tatarı Türkolog Bekir Çobanzade, baskı döneminde 1937 yılında sorgulanmış ve Sovyet hükûmetine karşı muhalif eylemlerde bulunmak amacıyla beş grup oluşturulduğuna dair ifade vermiştir. İlk sorgulamada Bekir Çobanzade'ye her şeyi anlatması hâlinde serbest bırakılacağı söylenmiştir (Babayev, 2003, s. 84-88). Sorgu sırasında uygulanan baskı ve işkenceler sonunda suçlamalardan bir kısmını kabul etmek

zorunda kalmıştır. Sovyet karşıtı eylemleri engellemek üzere birçok ilim insanı ve aydın şahsiyetin adını alan sorgu hâkimleri, Bekir Çobanzade'yi yandaşlarıyla birlikte bir Turan devleti kurmakla suçlayarak tutuklamıştır. 12 Ekim 1937'de mahkemesi görülen Bekir Çobanzade, 13 Ekim 1937 tarihinde Bakü'de infaz edilmiştir.

Cafer'in kampta yaşadığı zulmün en büyük ve en acı göstergesi, bedenine kazınan yaralardadır. Öyle ki mevtanın yıkama işlemleri sırasında görevli Fetta Hoca şu şekilde isyan eder: "Ağabeyler, ben dayanamıyorum, yok, yüreğim böyle şeye dayanmıyor, dedi heyecanla, bedeni yaralarla, derin yaralarla dolu. Tenine değmeye korkuyorum. Ensesindeki yara irinlenmiş duruyor. Mevla'm, beni günahkâr eyleme. Bak sen, o adama ne yaptılar!" (s. 206). Cenazeye katılanlar ortalığı kaplayan ölüm sessizliğinde birer ikişer mevta yıkanan yere girerler ve "başları eğik, gözleri sönük bir hâlde" çıkarlar. Yazar aynı betimlemeyi ilk olarak Cafer'in kulüpteki resimleri yüzünden sorgulandığı dönem için kullanır. Daha sonra aynı ifade, öldükten sonra onun cesedini gören halkın durumunu ifade etmek için kullanılmıştır. Suçsuz yere yargılanan Cafer'le onun çektiği eziyetlere şahit olan halk aynı mahcubiyet duygusuyla betimlenmiştir. Yazar, anlatının sonunda halka bu mahcubiyet duygusunu yükleyerek tıpkı düşmanlarının yaptığı gibi kendilerinin de masum bir adamı hor görerek ona yardımcı olmamalarından dolayı duydukları pişmanlığı aktarmak ister. Köylüler Cafer'in görüntüsünden dolayı önyargılarına yenik düşerek onu toplumda ötekileştirmiş ve Cafer'in zaten zor olan hayatının daha da zorlaşmasına sebep olmuşlardır. Yazarın bu betimlemesi aynı zamanda sembolik düzlemde düşmanları tarafından yok edilmek istenen dar anlamda Kırım Tatarı halkının, geniş anlamdaysa tüm Türk dünyasının birbirine sahip çıkması gerektiği olarak okunabilir.

Sonuç

Sovyetler Birliği'nin insan eliyle yapılmış en acımasız hapishanelerinden biri olan ve "yeryüzündeki cehennem" olarak tanımlanan Gulag kampları, milyonlarca insanın ağır şartlarda çalışarak hayatlarını kaybettiği toplama kamplarıdır. Sovyetler Birliği'nin en karanlık dönemi olarak bilinen Repressiya döneminde bu kamplardaki insan sayısı artmıştır. Literatürde pek çok eserde çalışma ve esir kampları konu edilmiştir. Kırım Tatarı yazar İbrahim Paşi, "Şeytan Esirliğinde" adlı hikâyesinde Gulag kamplarını ele alarak dönemin korkunç panoramasını çizmiş, bu kamplarda esir tutulan kişilerin başına gelen olayları aktarmıştır.

Hikâyenin ana unsurlarından birisi, Sovyetler Birliği döneminde sanatçı ve aydın kimselerin yapay gerekçelerle veya kimi zaman hiçbir gerekçe gösterilmeden Gulag kamplarına gönderilmesidir. Anlatıda yüzlerce

Türk aydınının çoğu zaman gerekçe gösterilmeden gönderildiği bu kamplarda yaşadıkları, yapmış olduğu Atatürk tablosu yüzünden Pantürkizm'le yargılanarak kampa gönderilen Repressiya kurbanı Cafer karakteriyle yansıtmıştır. İbrahim Paşı, eserinde Türk aydınlarının Pantürkizm'le suçlanması ve yargılanmasını anlatarak Sovyetler Birliği döneminde Türk birliği ve Türk aydınının önüne konulan engelleri ele almıştır. Diğer yandan yazar, Sovyet rejimi kurbanı olan hikâyenin başkişisi Cafer'e sahip çıkmayarak onu ötekileştiren halk üzerinden Türk halklarının kendi aralarında sağlam bir dayanışma içerisinde olmadıkları ve çok geç olmadan birbirlerine sahip çıkmaları gerektiğine dair sembolik düzlemde okunabilen bir uyarıda bulunmuştur.

Yazarın hayatından izlerin bulunduğu hikâyede genel olarak insan hayatında olup biten bütün musibetler, hadiseler ve haksızlıklar azap dolu bir şekilde tasvir edilerek dönemin sisteminin insanlar üzerinde açtığı maddi manevi yaralar okura sunulmuştur. Eser, içerisinde tarihe kaynaklık eden ve bahsedilen dönemleri aydınlatan önemli olgular bulundurması açısından değerlidir. Paşı, eseriyle Sovyet rejiminin insanların hayatında açtığı doldurulması imkânsız boşluklara değinmiştir. Eser, Türk dünyasında yaşanan tarihî gerçeklikleri sembolik düzlemde yansıtmaları sebebiyle oldukça önemlidir. Sovyet rejimine karşı fikirleriyle mücadele eden ve bu uğurda yitip giden aydınların ve onların emellerinin belgesi niteliğindedir.

Etik Komite Onayı: Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek: Araştırma için herhangi bir mali destek alınmadı.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethical Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this research.

Funding: This research received no external funding.

Conflicts of Interest: The author declares no conflicts of interest in this study.

Kaynakça

- Alyılmaz, C. (2022). Eski Türk yazıtlarının âlimi/bilgesi Gubeydulla Aydarov. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 3(3), 191-199.
- Babayev, A. (2003). Elimizin ve elmimizin soykırımı. Bakı.
- Bargan, H. (2006). Sibiry eksresi. Sütun.
- Buran, A. (2010a). Kurşunlanan Türkoloji. Akçağ.
- Buran, A. (2010b). Bir anti-homosovyetikus: Bahtiyar Vahapzade. *Erdem*, 57, 9-19.
- Buran, A. (2020). Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan'da edebî mahkemeler. H. Koraş, A. Yeloğlu ve M. Sönmez (Ed.), VII. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu içinde (C I, s. 253-263).
- Buran, A. (2023). Sovyetler Birliği ve Repressiya. İ. Dilek (Ed.), *Türk Dünyasında Repressiya içinde* (11-47). Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.
- Çelik, R. ve Turan, Ö. (2019). Vasili Grossman'ın "yaşam ve yazgı" eserinde bir savaş gerçeği: Kamplar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 651-660.
- Demirci, H. (2021). Kazakistan Gulag kamplarında aile, kadın ve çocuk. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 127(251), 241-268.
- Dilek, İ. (2019). Türk dünyası edebiyatında repressiya. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 48, 27-82.
- Durukoğlu, S. (2015). Türklerin uğradığı sürgünleri ve soykırımları anlatan edebi ve bilimsel eserler. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 6(32), 9-50.
- Gasimov, C. (1997). Eserin giyamet çağı. Bakı.
- Gasimov, C. (1998). Repressiyadan deportasyaya doğru. Bakı.
- Gasimov, C. (1999). Yaddaşın berpası. Bakı.
- Gürsoy, Y. (2018). Sovyet dönemi Rus edebiyatı (1953-1991). İksad.
- Hablemitoğlu, N. (2004). Sovyet Rusya'da devlet terörü. *Toplumsal Dönüşüm*.
- Hosford, D., Kachurin, P. ve Lamont, T. (2006). Gulag: Soviet prison camps and their legacy. National Park Service.
- Jakobson, M. (2014). *Origins of the GULAG: the Soviet prison-camp system 1917-1934*. University Press of Kentucky.
- Karagöz, N. (2022). Kırım Tatar edebiyatında göç: Şiirler ve türküler (Tez No. 737180) [Yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Karakaş, Ş. (2012). Özbek edebiyatı yazıları. Kurgan Edebiyat.
- Karpuz, E. (2024). Yeni Sovyet insanı inşasında GULAG kampları (Tez No. 857309) [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Kılınçkaya, M. D., Omarbekov T. ve Egamberdiyev, M. (2019). Sovyetler Birliği döneminde yıldırma politikasının bir unsuru olarak "Türkçülük" suçlaması. *CTAD*, 15(30), 1-27.
- Köse Kızır, E. (2023). Sovyet zorunlu çalışma kampları üzerine bir araştırma: Gulag. *Gazi Türkiyat*, 33, 299- 316.
- Moran, B. (2020). Edebiyat kuramları ve eleştiri. İletişim.
- Özakın, D. (2019). "Kötülüğün sıradanlığı": Aleksandr Soljenitsın'ın Sovyet çalışma kampı izlenimlerini Hannah Arendt'in kavramlarıyla okumak. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 431-468.
- Özer, K. (2018). Kırım Tatar Türkçesi, İbrahim Paşı – Canlı Nişan (Dil özellikleri-transkripsiyonlu metin-sözlük) (Tez No. 512105) [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özkan, İ. (2007). Bengü izler. Pegem Akademi.
- Rees, L. (2021). Hitler ve Stalin: İkinci Dünya Savaşı ve tiranlar. *İndie Kitap*.
- Sarıkaya, Y. (2006). Sovyet devri Türkmen yazarı Berdi Kerbabayev ve Aygıtlı Ädim romanı. *Bilig*, 38, 1-14.
- Söylemez, O. ve Azap, S. (2016). Türk dünyası edebiyatları hikâye çözümlemeleri. *Kesit*.
- Söylemez, O. ve Yılmaz, A. (2007). Türk dünyası romanlarında hapisane ve sürgün. E. Gürsoy Naskali, ve L. Şahin (Ed.), *Stalin ve Türk dünyası içinde* (s. 309-318). *Kaktüs*.
- Tanatar, B. (2017, 18 Mayıs). Kırım Tatar sürgününü anmak: Güncel Kırım Tatar tarihinden bir kesit [Konferans oturumu]. *Bakırköylü Sanatçılar Derneği Konferansı*, İstanbul, Türkiye.
- Yakubov, A.(2014). Adalet menzili. *İleri*.
- Yüksel, Z. (2023). Kırım Tatarlarında Repressiya. İ. Dilek (Ed.), *Türk Dünyasında Repressiya içinde* (481-556). *Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*.
- Zileli, G. (2021). Sovyetler Birliği'nde devlet terörü ve Gulaglar. *Kaos*.
- Къуртнезир, З. (2000). Къырымтатар эдиплери: Омюр ве яратыджылыклары акъкъында къыска малюматлар. *Таврия нешрияты*.
- Паши, И. (1998). Джанлы нишан. *Таврида Нешрияты*.
- Усеинович, С. К. (2018). Журналист ве язиджы - Ибраим Пашининъ 100-йыллыкъ юбилейи мунасебетинен. *Вопросы крымскотатарской филологии, истории и культуры*, 6, 182-185.

Extended Summary

Literature is a reflection of social and historical events. While literature offers the opportunity to appeal to large audiences, it has been perceived as a threat by some administrations throughout history and has often been censored. In Crimea, in 1944, many people were exiled for invalid reasons, while intellectual figures were declared “public enemies” and exiled to labor and prison camps in the Soviet Union. The works of Crimean Tatar writers have been censored, blocked and even destroyed for many years, as in other Turkish nations. Therefore, the deportation of the Crimean Tatars in 1944 has a great influence on modern Crimean Tatar literature. Also, in the Soviet Union, during the years of Repression (1937-1938), Turkish intellectuals were tried for their thoughts and writings, some were executed, while others were exiled. In these places of exile, they were forced to work under harsh conditions in the Gulag camps and left to die. İbrahim Paşı, a well-known name in Crimean Tatar literature, tells these labor camps in his story *Şeytan Esirliğinde*.

The story *Şeytan Esirliğinde* was published in İbrahim Paşı’s novel *Canlı Nişan* (Alive Target) telling of the life of Cafer, who suffered great torment in these labor camps. In the story, the horrifying events experienced by a painter named Cafer are reflected. Cafer is tried in court because of the painting of Atatürk and as he made it in the Soviet Union era, he is sent to one of the Gulag camps in Siberia. Here, in the camp, Cafer, who is tortured in various ways, is left with wounds all over his body and these wounds never heal. Cafer dies with his body covered in wounds. Ennan, the homodiegetic narrator of the story, thinks that Cafer will live forever with his paintings, which are the only legacy he left behind when he died.

Paşı’s story is about the Gulag camps, as can be understood from the title of the story. The author equated living under the Soviet regime and being a prisoner in the Gulag camps with being under the devil’s captivity and gave the story its name accordingly. Therefore, the most striking element in the narrative is the “lagers”, that is, the Soviet labor camps, the “Gulag camps”. The story tells of how Cafer’s soul and the rest of his life were destroyed due to the torture he suffered in the labor camp for ten years.

There is an important aspect of the story of İbrahim Paşı that is a source for history. In the story, Cafer’s experiences are conveyed to the reader by being filtered through Ennan’s thoughts. The fear, oppression and cruelty experienced during the Repression period are presented to the reader transparently. Cafer, who was subjected to various tortures for ten years because of a painting, did nothing but miss his homeland Crimea. Paşı included important historical events in his story, such as the massacre of thousands of Turkish intellectuals by the Soviet regime of the period on the grounds of Pan-Turkist accusations. In the story, Cafer is a symbol of Turkish intellectuals who were punished with groundless accusations. Cafer is accused of Pan-Turkism and sentenced to ten years in prison on the grounds that his paintings contain secret signs against the Soviet government.

What is the reason for the unreasonable torture of Turkish intellectuals in the Gulag camps? It can be said that the answer to this question is the Bolsheviks’ fear of the spread and realization of Pan-Turkist thought. This study is important

in terms of showing the obstacles to Turkish unity during the Soviet Union period, based on the story of İbrahim Paşı.

As a result, the Gulag camps, one of the most brutal prisons built by human hands in the Soviet Union and described as "hell on the earth," were concentration camps where millions of people lost their lives working under harsh conditions. Crimean Tatar writer İbrahim Paşı, in his story titled *Şeytan Esirliğinde*, drew the horrific panorama of the period by addressing the Gulag camps and conveyed the horrific events that happened to the people held captive in these camps. He reflected the experiences of hundreds of Turkish intellectuals in these camps, where they were often sent without any justification, through the character Cafer, who was tried and sent to the camp because of his painting of Atatürk.

In the story, which also contains traces of the author's life, all the troubles, incidents and injustices that occur in human life are generally depicted in a tormenting way, and the material and spiritual wounds inflicted on people by the system are presented to the reader. The story is very valuable in that it contains important facts that form the basis of history and sheds light on the period mentioned. Paşı has expressed the irreparable gaps that the Soviet regime created in people's lives and the intellectuals who were lost in this cause.